

2. Haurtzaroaren kultura

a. Zer da haurtzaroaren kultura?

Haurtzaroaren kultura pentsamendu- eta praktika-lerro bat da. Haurtzaroaren kulturaz hitz egiteak, lehenik eta behin, zera onartzea dakar: haurrek euren modu etiko, konnotatibo, sinboliko, estetiko eta poetikoa dutela mundua ikusteko, eta gai direla euren bizitzari eta existentziari zentzua ematen dioten hipotesiak, teoriak eta metaforak eraikitzeko.

Haurtzaroaren eremuez hitz egiteak haurtzaroaren kulturaren eta jolasaren eraginkortasuna eta beharrezkotasuna aitortzea dakar berarekin. Haurtzaroak jatorrizko iruditeria kultural bat duela aitortzen ez duten helduek ez dituzte errespetatzen ez haurtzaroaren kulturarako eta ez jolaserako eskubideak.

Haurtzaroaren kulturaz hitz egiteak esan nahi du haurtzaroaren gaitasunak eta ahalmenak ulertzea eta aitortzea. Haurrak gaitasunak ditu, erabakitzeko gaitasuna du, ekimena du, harreman afektiboak gauzatzeko gaitasuna du, ezagutza eraikitzen du, eta nortasuna eta kultura ere garatzen ditu.

Loris Malaguzzi pedagogoen ideietan oinarriturik, horrela laburbil daitezke gaitasun eta ahalmen horiek: haurra eraikitzailea da besteekin batera, interakzionista da, ekologikoa –harreman soziokultural askotarikoen bidez eraikitzen du bere burua–, genetikoa –ahalmen handiko izakia da haurra, baina, aldi berean, haren heltze-erritmoa eta aurretik igarri ezinezko garapena errespetatu behar dira, estimulazio goiztiarreko programekin behartu gabe–; konplexua, baikorra eta zalantza da; haurra gai da bere bilakaeraren bidea jorratzeko, autonomia, ekimena eta erantzukizuna izateko; solidarioa da, aktiboa, parte-hartzailea; eta bere bizitzari zentzua emateko eta gizateriari itxaropena ekartzeko gai da. Ume bakoitza gizaki berezi, konplexu eta bakarra da.

Malaguzzik dio bizitzako lehen unetik haurra eraikitzailea dela besteekiko harremanean. Alegia, bere bizitzaren, ezagutzaren, kulturaren eta nortasunaren eraikitzaile aktiboa dela, inguruarekin eta inguruan dituenekin harreman etengabea. Jaiotzaren unetik gara gai eraikitzeko eta egiteko, ez da gerora, helduaroan, agertzen den gaitasun bat. Horregatik, gizarteko kide aktibo gisa ulertu eta onartu behar da.

Malaguzziren hitzetan, "gaitasunetan aberats, indartsu eta boteretsu" izaten laguntzea da kontua. Haurra horrela irudikatzen du: mundua esperimentatzen duen ume bat, munduaren parte sentitzen dena jaiotzen den une beretik, jakin-minez beteta dagoena eta bizitzeko gogoia duena; komunikatzeko desira eta gaitasuna lehen egunetik dituen, bere burua kokatzeko mapa sozial, kognitibo, afektibo eta sinbolikoak eraikitzeko gai dena.

Horregatik, Malaguzzik haurrak eta helduak bilduko dituzten elkarguneak sortzea proposatzen du, kultura eta jakintza lankidetzan sor ditzaten. Hori posible izateko, onartu beharra dago haurrak ahots propioa duela, eragile soziala dela eta bere bizitzaren eraikitzaile dela; baina, aldi berean, bere inguruan bizi direnen eta, oro har, bizi den gizartearen eraikitzaile ere badela. Haurrak, izaki soziala den heinean, tribuaren parte sentitu nahi du.

Argi utzi nahi dugu, haurtzaroaren kultura bat existitzen bada ere, ez dagoela haurtzaro 'natural' edo unibertsal bat, ez eta haur 'natural' edo unibertsal bat ere. Haurrak daude, eta haurtzaro mota asko dago. Haurtzaroan adinaren aldagaia ez delako bakarra. Izan ere, arrazak, generoak, klase sozialak, nazionalitateak eta bestelako aldagai askok, eta euren arteko gurutzaketek, haurtzaroak baldintzatzen dituzte.

Haurtzaroa denboran zehar garatu den eraikuntza sozial bat da. Haurrak heldu txiki moduan ikusi izan dira, menpeko haurtzaroaz hitz egin izan da, haurrak lanerako tresna moduan erabiliak izan dira... Haurtzaroaren kontzeptua historian zehar aldatzen joan da:

munduko leku eta garai ezberdinetan haurtzaroari buruzko ikuskera ezberdinak garatu dira. Haurtzaroa, beraz, oso esperientzia ezberdina izan daiteke jaio zaren garaiaren edo munduko txokoaren arabera.

Haurtzaroaren eraikuntza sozial modernoa, eskolaren erakundearen ondorioz garatu zela esan genezake. Hezkuntzarekiko jarrera-aldaketa baten ondorioz, haurrak lanbide eta trebetasunak ikastetik, zuzenean etxeko helduengandik ikaskuntza teorikoagoa jasotzera igaro ziren. Orduan beharrezkoa zen haurrak instituzioetara joatea eta euren eguneroko bizitza berezia izatea. Haien garapenarekiko jarrera sozialak eta ikaskuntza neurri batean horrela sortu zen. Adierazpen individualaren eta askatasunaren inguruko eskubideen lanketak ere lagundu zuen haurraren inguruko ideiak garatzen.

Gainera, haurtzaroa bizitzako fase berezi gisa garatu zen, aldaketa politiko eta sozial konplexuen ondorioz. Familiak txikiagoak eta nuklearragoak bihurtu ziren, eta orduan, eskolek adin-talde berezietan kokatu zituzten haurrak. Horren ondorioz, haurtzaroa bizitzako etapa propio gisa ulertzeaz gain, bere baitan ere etapa anitz dituen garai baten gisa ikusten hasi ziren. Horrela, azpi-talde berezituak eraiki dira: haur txikiak, umeak, nerabeak, gazteak.

Munduko garai eta leku ezberdinetan haurtzaro erabat desberdinak garatzen badira ere, haurtzaro "ona" haurra bere gaitasun guztiakin onartzen duena da, eta gaitasun horiek garatzea bultzatzen duena. Haurrari haur izaten uzten diona. Baina hori ezinezkoa izango da, haurren eskubide zibil, politiko, ekonomiko, sozial, kultural eta osasun arlokoak bermatu ezean. Haurtzaro "ona", beraz, haurraren ongizate integrala bermatzen duena izango da, hau da, elikadura osasungarria ziurtatzen duena, kalitatezko hezkuntza eta osasungintzarako sarbidea ahalbidetzen duena, komunitateko erabakietan parte hartzea ahalbidetzen duena.... Alegia, haurtzaroa gurutzatzen duten aldagai horiek guztiak kontuan izango dituen.

b. Jolasa eta inizatibaren garrantzia

Haurren jarduera nagusia jolastea da, eta hori da haurtzaroaren kulturaren funtsa. Jolasa jarduera liluragarria da. Inor jolasean ikusten dugunean, hunkitu egiten gara, jakin-mina pizten zaigu, eta dibertsioa eragiten digu.

Izan daiteke iradokitzen duen misterioarengatik, beste kode bat eskatzen duelako; izan daiteke behatzaileari haurtzaroko oroitzapenak ekartzen dizkiolako; izan daiteke ustekabea eta barregura eragiten dituelako.

Francesco Tonucci pedagogo italiarrak esan ohi duenez, jolasak

berebiziko garrantzia du. Munduaren konplexutasunaren aurrean jartzen da haurra, mugarik ez duen jakin-minarekin, dakienarekin eta ez dakienarekin. Eta baita jakin nahi duenarekin ere. Baldintza batzuen barruan, askatasunez aritzen da jolasean, egin ezin duena asmatu egingo duelako. Jolas espontaneo eta bat-batekoa, haurraren inizatibatik abiatzen dena, helduen ikerketa zientifikoaren, arte sorkuntzaren edo mistikaren parekoa da. Jolastea denbora galtzea da, eta denbora galduz bihurtzen gara heldu. Jolastea denboran galtzea da, eta munduarekin topatzea. Jolastea gozamina da, eta, horregatik, jolasean dabilen umea jateaz ere ahaztu egiten da.

Hala ere, lilura hori bera da, neurri batean, jolastearen ekintzak berarekin dakarren mespretxuaren erantzule; izan ere, jolastearen irudi erromantikoa, idealizatua eta esentzialista ematen da sarri, eta horrek jolasaren ezaugarrien eta motibazioen ulermen zorrotz eta kritikoa eragozten du. Horren ondorioz, jarrera ironikoa hartzeko, barregarri uzteko eta mespretxurako arrazoi bilakatzen da jolasa bera, baita jolasten ari dena ere. "Beste egitekorik ez edukitzea" leporatzen zaio jolasten ari denari, jolasa funtsezko ez den zerbaitekin eta nagikeriarekin lotuz.

Egun gure herriko haurrek zenbat denbora daukate jolasteko? Denbora horren kalitatea nolakoa da? Haur batek jolasten pasatzen duen denborak zer nolako prestigioa du?

Jolasa haurrak mundua behatzeko eta mundua eraikitzeko daukan modua da. Baina jolasa zer da? Jolas guztiak jolas al dira? Françoise Dolto psikoanalistak dio “jolasa askatasunez arriskatzeko gozamina” dela. Jolasak, jolas izateko, askea izan behar du, eta arriskuak hartzeko eta bizitzeko aukera eman behar du. Bestela, ez da jolasa, errituen errepikapen bat da. Akuria, gurpiltxoan sartuta, jirabiraka. Baina gaur egun nolakoa da jolasa oro har? Arautua, arriskurik gabea, kontrolatua, zaintzapekoa, dibertsiorik gabea... Eta jolasa, arriskurik gabe, oso arriskutsu bilakatzen da.

Hala ere, jolasak ezin du guztiz askea ere izan. Hori utopia bat da. Izan daiteke askeagoa, baina beti egongo da baldintzatuta, espazioak, materialek... baldintzatuta. Bilatu nahi duguna jolas espontaneo da, helduok probokatu gabe sortzen den hori, haurraren inizatibatik sortzen den hori. Eta, jakin badakigu, jolasari muga gutxien ezartzen dizkion espazioa natura dela, aire libreko jolasa (Kati Agueso).

Gure herriek zein espazio eskaintzen dituzte bat-bateko jolaserako (jolas espontaneorako)?

Haurren parte-hartzea, hurrei haur izaten uztean oinarritzea proposatzen dugu Oinheretik. Kultura helduzentristatik mugatu gabe. Berezi 0-12 adin tartean, haurraren beharrak eta erritmoak kontutan hartzen dituen jendarte bat eraikitzea izango litzateke gakoa. Jakinda egungo sistema merkatuaren eta produkzioaren logiken arabera antolatzen dela, eta horrek talka egiten duela haurtzaroaren kulturaren ezaugarri garrantzitsuenekin.

0-3 adin tartean, esparrurik intimoenean, haurraren gertueneko sozializazio gunean sustatuko dugu parte-hartzea. Ondoren, 3-6 urte bitartean eskolaratze garaian, bigarren sozializazioan jarraipena emango diogu, eta azkenik, 6-12 urte tartean, haurren parte-hartzeak herrira jauzi egingo du, eta herria modu autonomoan bizitzearekin zuzenki lotuta egongo da.

Hiru parte-hartze esparruetan helduok izan beharreko presentzia ondo definitzea garrantzitsua da. Helduok hiruetan egon behar dugu presente. Presente buruz eta gorputzez, baina hurrekiko menpekotasunik sortu gabe; helduaren presentziaren beharra sortu gabe, baina hor egonik. Intimitatean gertuko familia izango da presente dagoen heldu hori, eskolan hezkuntza komunitatea osatzen duten helduak, eta herrian, herritar guztiak (dendariak, udaltzainak, tabernariak, postaria, alkatea, ludoteka/gaztelekuko hezitzaileak...).

Hiru esparruetan presente egongo diren heldu horien zeregina izango da haurren parte-hartzea sustatzea. Eurekin elkarrekintzan, loturak sortuz eta hurrek adierazten dutenaren atzean gordeta dauden benetako nahi eta beharrak identifikatzen lagunduz. Gero hortik, helduek eta hurrek elkarlanean herrian eraldaketak eragiteko.

Haurrak ingurumen adierazle sentikorrek dira. Espazio komuna autonomoki bizitzeko aukerarik ez badaukate, herria gaixo dagoen seinale izaten da. Herriak eralda ditzakegu, haurrak berriro autonomoki herritik ibiltzeko baldintzak sortuz, hurrek herrian protagonismoa hartuz, kaleak jolaserako berreskuratuz. Eta hori guztia eurekin egin dezakegu, herriko erabakietan euren parte-hartzea bermatuz.

“Jolastera bideratutako denbora gure bizitzako garrantzitsuen da. Itzuli hurrei denbora libre, berriro kalean heldurik gabe jolasteko aukera, eta orduan hiria berriro suspertuko da” Francesco Tonucci

Autonomia falta oso kostu handia da, ezin dutelako zentzugabekeriarik egin. Eta txikitan txorakeriarik egiten ez badute, ezin dute transgreditu. Gainera, ez dute autorregulatzen ikasten, ez dute arriskua eta arriskubidea bereizten ikasten. Ez dute arriskuaren maila neurtzen ikasten, eta ezin dute seguru arriskatzen ikasi. Eta haurtzaroan hori egitea funtsezkoa da, bestela nerabezaroan dena korapilatzen baita.

Ondorioz, haurtzaroaren kultura errespetatzeko eta hezitzaileak izateko asmoa duten herriek jolaserako espazioak eta denborak eskaini beharko dituzte. Eta haurraren presentzia autonomoaren bidez,

herria eraldatuz, gainontzeko herritar guztientzako bizigarriagoak izango diren herriak eraikiko dituzte.

Baina hori guztia lortzeko, neurri deserosoak hartu behar dira. Izan ere, horrek eskatzen du orain arte herrian eroso bizi den kotxedun langile produktibo horri boterea kentzea. Jendarte helduzentrista batean bizi gara, eta heldua interpelatu ezean ezinezkoa izango da haurrei eta euren beharrei lekua egitea.

3.

*Parte-hartzea
haurtzaroaren
kulturatik*